

ВІДГУК

офіційного опонента
на дисертацію ГУДИМИ Юрія Володимировича
**“ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКЕ КНЯЗІВСТВО В ХІ–ХІV ст.:
ТЕРИТОРІЯ, ПРИРОДНІ ТА ЛЮДСЬКІ РЕСУРСИ”**,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук
за спеціальністю 07.00.01 – історія України

Актуальність і важливість помітно поживавлених упродовж останніх десятиліть студій над Галицько-Волинською державою доводить чималий обсяг новітньої наукової літератури, присвячений різним аспектам її історичної долі, внутрішньої еволюції та розвитку на етапі становлення й утвердження державності на західноукраїнських землях, фонд якої при цьому продовжує неухильно наростати. Зафіксований і відображений у цих численних публікаціях інтерес немало визначило досить своєрідне місце західноукраїнського регіону у розбудові національної традиції як на ранньому етапі її функціонування, так і за умов наступного історичного періоду. Потенційні можливості наукового дослідження немало забезпечує, насамперед, літописання – як відомості до західноукраїнської історії у комплексі старокиївської літописної спадщини ХІ–ХІІІ ст., так і доробок власної літописної традиції ХІІІ ст.

Актуальний етап студій над західноукраїнською історією княжої доби на тлі як давнішого її осмислення, так і досвіду, набутого на відповідному напрямі упродовж останніх десятиліть, наполегливо диктує необхідність критичного перегляду окремих моментів історіографічного доробку та звернення до тих аспектів історичного процесу, які з різних приводів менше, а то й взагалі незаслужено мало привертала увагу. З цього огляду дисертаційне дослідження Юрія Гудими сприймається важливим, актуальним й сконцентроване на тематиці, яка дотепер, загалом, порівняно менше привертала увагу, тому наділене очевидною самостійністю та новизною, аналізує комплекс відомостей, який стосовно рідше привертав увагу, вдаючись водночас до фактів і явищ, у відповідному контексті залучених вперше.

Обраний аспект дисертаційного дослідження диктував, найперше, необхідність ретельного опрацювання під передбаченим оглядом доробку літописної традиції, найперше, звісно, Галицько-Волинської держави XIII ст. у контексті дотеперішніх студій над проблематикою його історії. У зв'язку з вибраним ракурсом підходу до відповідного кола проблем дисертант, окрім головної літератури теми, вдався до широкого комплексу публікацій, необхідність залучення яких визначила конкретна проблематика окремих розділів та підрозділів дисертаційного дослідження. Тематика у поєднанні зі способом викладу диктувала необхідність ретельного опрацювання як доробку попередників, так і ширшого історичного тла студійованих явищ. Поданий на розгляд текст засвідчує докладне опанування літератури теми, загальнотеоретичних засад і методів студій над історією княжої доби, адекватне й коректне їх використання для завдань і потреб якнайповнішого розкриття обраної тематики, її повноцінної наукової репрезентації. Реалізація поставленого завдання потребувала необхідність виходу поза віддавна узвичаєне коло суто історичних досліджень. Вона передбачала огляд літописних відомостей про природні ресурси з наявними свідченнями стосовно історичної геоморфології, географії ґрунтів і корисних копалин, гідрогеографії, кліматології й астрономічних явищ, історичної біогеографії. Аналіз матеріалів стосовно людських ресурсів обіймав перекази стосовно здоров'я найважливіших історичних постатей, історичної географії епідемій та демографічних наслідків воєн, військових дій і військових конфліктів, зокрема свідчень стосовно людських втрат під час монгольського нашестя 1240–1241 рр. та за наступних поодиноких епізодів аналогічного наповнення монгольської присутності.

У колі проблем історично-географічних привернуто увагу до ролі і значення гідрогеографічного фактору як у господарській, так і військовій історії, де водні ресурси незмінно якнайактивніше використовувалися при плануванні та веденні військових кампаній, укріпленні поодиноких об'єктів. Як конкретний показовий приклад значення гідрогеографічного й історично-

географічного чинника й наслідків нехтування можливостями його адекватного осмислення та пропонування недостатньо опрацьованих поспішних висновків розглянуто трактування скромно засвідчених на сторінках літопису обставин монгольського нападу 1242 р. при поверненні головних монгольських військ з території Угорщини. Тоді відряджено певний контингент наїзників, який – за свідченням літопису – спустошив до Володави і по озерах “багато зла вчинив”. Не так давно у літературі з’явилося твердження, нібито власне тоді щойно й мало дійти до підпорядкування Галицько-Волинської держави монголам, засвідченої в літопису облоги Холму, а напад основних сил Батия наприкінці 1241 – на початку 1241 р. при цьому виявився проігнорованим взагалі. Проте уважніше прочитання самого переказу doprowadило до висновку що йдеться про цілком епізодичного значення набіг, який не перейшов Бугу. Нападники насправді зосередилися на нищенні поселенської структури в районі Шацьких озер і внаслідок цього цей епізод, як і переконує сам літопис, ніяк не міг мати жодного істотнішого значення для Галицько-Волинської держави загалом. Нехтування фактору історично-географічного показано у недобачуванні комплексу Шацьких озер й безпідставного співвіднесення відповідного джерельного переказу з групою чотирьох невеликих Ленчицько-Влодавських озер за Бугом на території сучасної Польщі.

Своєрідним вартим уваги аспектом дослідження є запропонована реконструкція у її історичному розвитку територіально-адміністративної організації галицько-волинського пограниччя в районі Плісеська-Олеська на матеріалах найближчої околиці одного з головних територіальних центрів західноукраїнських земель передкняжої доби та подальшої історичної долі відповідного терену у контексті давнішої місцевої традиції.

Окремі розділи дисертаційного дослідження взаємно доповнюють один одного, пропонуючи забезпечену використанням багатим різномірним автентичним джерельним матеріалом та його послідовним осмисленням широку панораму показових аспектів однієї з істотних сторін життя Галицько-Волинської держави в її історичному розвитку упродовж чотирьох століть.

Залучення багатого історіографічного досвіду та комплексу фактичного матеріалу, здебільшого в аналізованому контексті залученого і згрупованого вперше, забезпечує дисертаційному дослідженню Ю. Гудими помітну самостійну позицію серед дотеперішніх студій з історії Галицько-Волинської держави, дає підстави вбачати в ньому окремий вартий уваги крок у розширенні й поглибленні уявлень про княжий період розвитку західноукраїнських земель як свідчення різноплановості відображених у джерелах і внаслідок цього доступних для аналізу та осмислення аспектів історичного процесу на місцевому ґрунті.

З позитивних сторін роботи привертає увагу ретельне опрацювання доступного комплексу літописних відомостей, як і позалітописних джерел, та використання обширного фонду літератури з проблем історії Галицько-Волинської держави й визначеного характером і спрямуванням дисертаційного дослідження чималого суміжного кола проблематики.

Можливі критичні зауваження не стосуються головних аспектів тематики, методології, структури та характеру дослідження й сприймаються винятково частковими. Як видається, поданий бібліографічний опис 420-ї позиції серед покликів “Крип’якевич І. Астрономічні явища в українських літописах XI–XVIII в. (Матеріали і доповнення). Відбиток з якогось журналу. Зберігається у відділі україніки ЛННБ України ім. В. Стефаника за шифром РЛ 23511 у. С. 1–14” (с. 110, приміт. 420) цілком надається для встановлення збірника, в якому опублікована ця стаття. Видається дещо перебільшеною засвідчена увага до інформації стосовно персоналій авторів ранніх краєзнавчих студій Олеська й околиці у XIX ст. (с. 162–163), через яку ця частина тексту здатна дещо вирізнитися на загальному тлі викладу. Складно погодитися з трактуванням джерельної назви “Zaloscze” як “Залісся” (с. 195), оскільки, як належало би здогадуватися, йдеться про існуючий понині знаний населений пункт Залозці Тернопільської обл. Іноді не варто надміру довіряти певним позиціям літературної традиції. Так, наприклад, не випадало би погодитися із запозиченим твердженням: “Скандинавського походження можуть виявитися

при детальнішому вивченні назви Тур'я..." (с. 190), оскільки, попри очевидну привабливість скандинавської версії, зазначена назва, все ж, радше, мала б походити від вимерлих турів.

При, загалом, добрій мові фахового й самостійного за характером викладу, випадало би, все ж, відзначити певну кількість окремих не виправлених у тексті дисертації дрібних описок, а також "завідомо непокірних" тире, дефісів, ком і крапок.

Однак зібрані при ознайомленні з поданим текстом можливі критичні зауваження виходять поза головний переказ комплексу опрацьованих джерельних матеріалів, на якому незмінно зосереджувалася увага дисертанта, й не здатні істотніше вплинути на позитивне враження від поданого тексту дисертаційного дослідження.

Опубліковані за темою дисертації окремі статті, зосереджені на поодиноких її аспектах як відображення поодиноких етапів проведеного дослідження. Разом з виступами на конференціях вони засвідчують довготривалу працю над темою, поступове вивчення різних її сторін. У їх світлі дисертаційне дослідження сприймається як таке, що підводить підсумок довготривалішої самостійної наукової роботи, є цілком оригінальним, засноване на багатому комплексі джерельних матеріалів та відповідному осмисленні наявної літератури.

У тексті автореферату не зауважено очевидних недоліків та огріхів, він повноцінно й адекватно відображає структуру та сукупність головних напрямів проведеного дослідження, цілість положень і опрацьованих висновків дисертаційної студії, він належно структурований і достосований до передбачених норм.

Структура, композиція, стиль викладу дисертаційного дослідження відповідають вимогам чинного порядку присудження наукових ступенів ДАК Міністерства освіти і науки України, що висувуються до дисертаційних праць на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. Робота отримала передбачену для вимог присудження наукових ступенів апробацію у фахових

публікаціях на сторінках визнаних вимогами ДАК наукових видань в Україні та поза її межами.

Текст дисертації Гудими Юрія Володимировича “Галицько-Волинське князівство в XI–XIV ст.: територія, природні та людські ресурси”, поданої на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України, відповідає сукупності чинних вимог до таких досліджень, тому автор заслуговує присудження зазначеного наукового ступеня із вказаної спеціальності.

Володимир АЛЕКСАНДРОВИЧ

доктор історичних наук,
завідувач відділу
історії середніх віків
Інституту українознавства
імені Івана Крип'якевича
НАН України